

Dr Vladimir ČOLOVIĆ¹

UDK 347.61/.64(4-672EU)

ISPUNJENJE STANDARDA IZ POGLAVLJA 24 *ACQUIS COMMUNAUTAIRE* – SARADNJA DRŽAVA U PORODIČNIM I BRAČNIM ODNOSIMA

APSTRAKT

Poglavlje 24 *acquis communautaire* (pravnih tekovina EU) koje se odnosi na pravdu, slobodu i bezbednost odnosi se i na područje saradnje država u građanskim stvarima. U okviru ove saradnje, veoma je važna saradnja država u porodičnim i bračnim odnosima. UEU je donet niz akata koje regulišu saradnju u navedenim odnosima. Autor predstavlja akte u ovoj oblasti: 1. Uredba EU br. 2201/2003 o nadležnosti i priznanju i izvršenju presuda u bračnim i pitanjima roditeljske odgovornosti; 2. Uredba EU br. 4/2009 o nadležnosti, merodavnom pravu, priznavanju i izvršenju odluka i saradnji u stvarima izdržavanja; 3. Uredba EU br. 1259/2010 o primeni poboljšane saradnje u oblasti prava koje se primenjuje na razvod i pravno razdvajanje bračnih drugova. Autoru ovom radu govori i o Uredbi br. 664/2009 o uvođenju postupka za pregovore i sklapanje ugovora između država članica i država nečlanica trećih država u predmetima braka, roditeljske odgovornosti, izdržavanja, itd. Inače, ako govorimo o zakonodavstvu Srbije u ovoj oblasti, moramo reći da postoji dobar osnov za usklađivanje sa pravnim tekovinama EU. Problemi su druge vrste, a u vezi su sa obezbeđenjem strukture koja će omogućiti efikasnu primenu tih pravila u praksi. Na to se i odnosi glavna zamerka Evropske komisije.

Ključne reči: *acquis communautaire*, pregovori, saradnja, građanske stvari, porodični odnosi, bračni odnosi, izdržavanje.

UVOD

Saradnja između sudova i drugih organa ne sadrži u sebi, samo, dostavljanje odluka, rešenja, obaveštenja o sadržini i prava i drugih akata. Sudska saradnja je

¹ Institut za uporedno pravo, Terazije 41, Beograd, e-mail: vlad966@hotmail.com; vcolovic@icl.org.rs

kompleksniji pojam i sadrži u sebi niz instituta, koji čine neophodnim komunikaciju između navedenih subjekata. Da bi saradnja funkcionisala, potrebno je stvoriti okvir za to. To je EU i učinila, obzirom da je stvorena Evropska Sudska Mreža, koja omogućava komunikaciju između zemalja članica, odnosno, saradnju različitih organa u tim državama. Međutim, ne možemo ograničavati primenu prava EU, samo, na zemlje članice, jer su u okviru EU, doneti akti koje proširuju primenu prava EU i na zemlje nečlanice, u pojedinim oblastima. Isto tako, EU je donela odluku o pristupanju Haškoj konferenciji za međunarodno privatno pravo,² što je, takođe, bitno za zemlje nečlanice. Inače, Republika Srbija je članica Haške konferencije za međunarodno privatno pravo i potpisnik je mnogih konvencija koje su usvojene u okviru ove organizacije. Znači, pravo EU je od značaja i za zemlje nečlanice, što govori da unifikacija materije vezane za sudsku saradnju u građanskim i trgovačkim stvarima može imati i širu primenu. Što se tiče bračnih i porodičnih odnosa, zatim, odnosa roditelja i dece, kao i drugih pitanja, koja se, pre svega, tiču izdržavanja, do danas je doneto niz međunarodnih izvora. No, u zadnjih nekoliko godina, najviše akata ove vrste se donosi i u okviru Haške konferencije za međunarodno privatno pravo i u okviru Evropske unije.

Pitanje saradnje sudova i drugih organa u građanskim i trgovačkim stvarima, pa i u bračnim i porodičnim odnosima, bitno je i za države koji su kandidati za ulazak u EU. Navedeno spada u jedan od uslova za ulazak u ovu organizaciju i sastvani su deo pravnih tekovina koji sadrže niz kriterijuma koje trebada budu ispunjenje od strane zemlje kandidata. Ispunjenje tih kriterijuma, koji su, inače, vezani za sposobnost države za preuzimanje obaveza koje proizlaze iz članstva u EU, jedan je od najvažnijih uslova za pristupanje ovoj Zajednici. To su kriterijumi koje je definisao Evropski savet u Kopenhagenu u junu 1993. godine.³ Oni se odnose na preuzimanje detaljnih obaveza koje proizlaze iz članstva, odnosno, nasadržinu pravnih tekovina EU. One su definisane u Ugovorima EU, sekundarnom zakonodavstvu i politici EU. Međutim, činjenica je da usklađenost zakonodavstva države sa pravnim tekovinama EU ne predstavlja dovoljan uslov za članstvo. To se odnosi i na Srbiju koja, kao i drugi kandidati za ulazak u EU, mora da obezbedi dovoljnu strukturu za sprovođenje navedenog.

Pravne tekovine EU (*acquis communautaire*) predstavljaju nesistematizovano zakonodavstvo koje čini velika grupa pravnih akata, ugovora, uredbi, smernica, odluka, preporuka, mišljenja, međudržavnih ugovora i presuda Evropskog suda.⁴

² Council Decision of 5 October 2006 on the accession of the Community to the Hague Conference on Private International Law – *Official Journal of the European Communities* L 297, 26.10.2006., pp. 1-10.

³ Tanja Marktler, "The power of Copenhagen Criteria", *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, No.2, 2006, str. 344-345.

⁴ Sajt Hrvatskog sabora, Evropska unija, Usklađivanje zakonodavstva, <http://www.sabor.hr/Default.aspx?sec=5512>, 08.11.2014.

Zakonodavstvo EU deli se na sledeće oblasti: – primarno zakonodavstvo (ugovori o osnivanju Zajednice i opšta pravna načela); – sekundarno zakonodavstvo (propisi i akti koje donose institucije EU); i – ostali izvori prava EU (međunarodni sporazumi koje donosi EU, konvencije, sporazumi i ugovori između država članica, presude Suda EU kao i opšta načela prava EU).⁵

Kad govorimo o pravnim tekovinama EU, moramo reći, da su one podeljene na 33 poglavlja (kao osnova za pregovore), a jedno od tih poglavlja je i „Pravda, sloboda i bezbednost“ u okviru koje se analizira i saradnja sudova i drugih organa u krivičnim i građanskim stvarima. I u najnovijem Izveštaju o napretku Evropske komisije od 8. oktobra 2014. godine, navedeno je da Srbija mora dodatno da ojača svoje administrativne kapacitete i uspostavi neophodnu infrastrukturu, kako bi brzo odgovarala na zahteve za uzajamnu pravnu pomoć, kao i da primeni načelo uzajamnog priznavanja. To se odnosi na unapeđenje neposredne saradnje između, sa jedne strane, sudova u Srbiji i, sa druge strane, sudova trećih zemalja i centralizovanje prijema zahteva za sudove za potrebe međunarodne pravosudne saradnje. U Izveštaju je navedeno da je Srbija ratifikovala četvrti dodatni protokol uz Konvenciju o ekstradiciji Saveta Evrope u novembru 2013. godine, nakon čega je u decembru usledila Haška konvencija o zaštiti dece i saradnji u oblasti međunarodnog usvajanja, ali da Srbija još uvek nije pristupila Haškoj konvenciji o zaštiti dece iz 1996. godine.⁶

* * *

Kao što smo rekli, u okviru dela navedenog poglavlja 24 koji se odnosi na saradnju sudova i drugih organa u građanskim stvarima, od velike je važnosti saradnja u oblasti bračnih i porodičnih odnosa. U EU su doneseni akti koji regulišu bačna pitanja, pitanja roditeljske odgovornosti, zatim izdržavanja, kao i merodavnog prava za razvod braka i pravno razdvajanje, koji se tiču i Srbije, ne samo iz razloga, koji se tiču ispunjenja navedenih kriterijuma, već i zbog činjenice da je u EU donesen i akt koji reguliše mogućnost sklapanja ugovora između država članica i trećih država u oblasti vezanoj za brak i pitanja roditeljske odgovornosti. Isto tako, Uredba koja se odnosi na određivanje merodavnog prava u predmetima razvoda braka i pravnog razdvajanja omogućava da se primeni i pravo treće države – države nečlanice, što se, takođe, tiče i Srbije.

⁵ Sources of European Union law, http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/114534_en.htm, 07.11.2014.

⁶ Radni dokument Komisije, Republika Srbija 2014 Izveštaj o napretku koji prati Saopštenje Komisije upućeno Evropskom parlamentu, Savetu, Evropskom Ekonomskom i Socijalnom Komitetu i Komitetu regiona, Strategija proširenja i ključni izazovi za period 2014–2015, Brisel, 8.10.2014., SVD (2014) 302 privremeno konačna verzija, str. 92–93.

Mi ćemo posvetiti pažnju osnovnim karakteristikama navedenih akata EU, s tim što ćemo analizirati i akt koji je osnovni u ovoj oblasti i koji omogućava navedenu saradnju. Prilagođavanje tim aktima je neophodno, kako sa stanovišta njihove sadržine, tako i sa stanovišta omogućavanja njihove primene. Međutim, pre posvećivanja pažnje aktima koji su najvažniji u ovoj oblasti u okviru EU, posvetićemo se aktu koji reguliše sudsku saradnju, odnosno, aktu koji direktnu komunikaciju sudova i drugih organa u okviru EU.

REGULISANJE SARADNJE SUDOVA I DRUGIH ORGANA, STVARANJE I FUNKCIONISANJE EVROPSKE SUDSKE MREŽE

Obzirom da je Evropska sudska mreža, kao institut, od velike važnosti za sudsku saradnju u EU, pomenućemo ono što je najvažnije u vezi nje. Osnovni cilj Evropske Sudske Mreže jeste sudska saradnja i brzo i efikasno dostavljanje akata i obaveštenja. Za to je potrebno direktno komuniciranje između ovlašćenih organa. Odluka 470/2001⁷ predviđa osnivanje i imenovanje više subjekata, koji će vršiti poslove, iz kojih se i sastoji Evropska Sudska Mreža.⁸ Da bi ona funkcionisala, moraju se osnovati ili imenovati:

1. tela za saradnju, koja se osnivaju od strane svake zemlje članice;
2. centralni ovlašćeni organi, koji moraju raspolagati instrumentima za saradnju između zemalja članica. Ti instrumenti moraju biti u skladu sa pravilima, pre svega, domaćeg prava;
3. sudije, koji će biti zaduženi za ostvarivanje veza sa drugim sudovima u zemljama; i
4. drugi ovlašćeni organi, koji će biti osnovani od strane zemalja članica.⁹

Svaka zemlja članica može, ako to smatra za neophodno, da obrazuje više tela za saradnju, na svojoj teritoriji, ali se mora raditi o tačno utvrđenom i ograničenom broju tih tela. Ukoliko se obrazuje više tela za saradnju, mora se obezbediti njihova saradnja.¹⁰ Svaka zemlja članica mora odrediti, koji će ovlašćeni organi, vršiti ulogu centralnih ovlašćenih organa i sudija.¹¹ Zemlje članice moraju obavestiti Komisiju o imenima i adresama svih navedenih tela za saradnju i ovlašćenih organa.

Osnovni zadaci Evropske Sudske Mreže su obezbeđenje nesmetane sudske saradnje između zemalja članica u građanskim i trgovačkim stvarima, kao i

⁷ Council Decision of 28 May 2001 establishing a European Judicial Network in civil and commercial matters 2001/470/EC – *Official Journal of the European Communities* L 174, 27/06/2001 pp. 25-31.

⁸ Vladimir Čolović, *Saradnja sudova i drugih organa u građanskim stvarima u pravu Evropske unije*, Institut za uporedno pravo, Mladi pravnici Srbije, Beograd, 2009, str. 22.

⁹ Čl. 2., tač. 1. Odluke 470/2001.

¹⁰ Čl. 2., tač. 2 Odluke 470/2001.

¹¹ Čl. 2., tač. 3 i 4 Odluke 470/2001.

uspostavljanje i unapređenje informacionog sistema, koji će biti dostupan i javnosti. Zadaci Evropske Sudske Mreže i svih njenih članica, sastoje se i u sledećem:

- a) obezbeđivanje kontakata između ovlašćenih organa zemalja članica;
- b) organizovanje sastanaka tela za saradnju i članica Evropske Sudske Mreže; i
- c) ažuriranje, sređivanje i pružanje informacija o saradnji.¹²

Tela za saradnju će biti dužna da informišu druga tela za saradnju o sudskoj saradnji, zatim da nalaze rešenja za eventualne probleme, koji bi se javili kod saradnje sudova, kao i da rade na obezbeđenju te saradnje.¹³ Ako telo za saradnju primi zahtev za obaveštenje od druge članice Evropske Sudske Mreže, na koji je u nemogućnosti da odgovori, tada će taj zahtev proslediti drugom telu, koji će to biti u mogućnosti.¹⁴ U Odluci 470/2001 se predviđa i saradnja ovlašćenih organa u okviru Zajednice. Definišu se i kontakti tih organa sa Evropskom Sudskom Mrežom, kao i primena instrumenata za sprovođenje saradnje.¹⁵

Što se tiče još nekih karakteristika Odluke 470/2001, mora se reći, da ona ne definiše sadržinu obaveštenja, koja se pružaju unutar Mreže, već određuje njihovu sadržinu u pravcu efikasne sudske saradnje u građanskim i trgovačkim predmetima. Ona uspostavlja i informacioni sistem, koji je dostupan i javnosti preko Interneta. Odluka 470/2001 reguliše i kontrolu sprovođenja navedenog sistema, koja se ogleda u izradi izveštaja, koji je Komisija dužna da periodično dostavlja Evropskom Parlamentu, Savetu i Ekonomskom i Socijalnom komitetu.

BRAK I RODITELJSKI ODNOSI – UREDBA 2201/2003

Uredba 2201/2003,¹⁶ koja se još naziva i „Brisel II bis“, primenjuje se u građanskim stvarima koje se odnose na razvod, pravno razdvajanje ili poništenje braka, kao i na dodeljivanje, izvršavanje, delegiranje, ograničavanje ili prestanak roditeljske odgovornosti.¹⁷ Ona ukida Uredbu br. 1347/2000 (Brisel II).¹⁸ Inače,

¹² Čl. 4. Odluke 470/2001

¹³ Čl. 5. tač. 1 i 2 Odluke 470/2001

¹⁴ Čl. 5., tač. 3 Odluke 470/2001

¹⁵ Čl. 6. Odluke 470/2001

¹⁶ Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000 – *Official Journal of the European Communities* L 338, 23/12/2003 P. 0001 – 0029.

¹⁷ Čl. 1(1) Uredbe 2201/2003.

¹⁸ Council Regulation (EC) No 1347/2000 of 29 May 2000 on the jurisdiction, recognition and enforcement of judgements in matrimonial matters and in matters of parental responsibility for joint children – *Official Journal of the European Communities* L 160 of 30.06.2000

Uredba 1347/2000 je utvrđivala pravila o sudskoj nadležnosti, priznavanju i izvršavanju presuda u bračnim pitanjima i pitanjima roditeljske odgovornosti za decu oba supružnika donetih prilikom bračnih sporova.¹⁹ Posvetićemo pažnju samo onim odredbama koje regulišu priznanje i izvršenje stranih odluka, kao i saradnju organa osnovanih po pravilima Uredbe 2201/2003.

Priznanje i izvršenje stranih odluka

Odluka doneta u bilo kojoj od zemalja članica, biće priznata u svim ostalim zemljama članicama bez posebne procedure. Svaka zainteresovana stranka može, u skladu sa odredbama Uredbe 2201/2003, da podnese zahtev za priznanje odluke u drugoj zemlji. Ne samo to, stranka može podneti i zahtev da odluka ne bude priznata.²⁰ Ako se postupak priznanja neke odluke pokrene kao prethodno pitanje, pred sudom zemlje članice, taj sud treba da reši to pitanje.²¹ Postupak za dostavljanje zahteva za priznanje odluke reguliše zakon zemlje članice, na čijoj se teritoriji izvršava odluka. Podnosilac zahteva mora da dostavi adresu, na koju će se dostavljati obaveštenja o pravnom poslu, na teritoriji nadležnosti suda, kome je dostavljen zahtev. No, ukoliko zakon zemlje članice ne predviđa navedeno, tada će podnosilac zahteva biti dužan da imenuje zastupnika.²² Sud kome je dostavljen zahtev doneće odluku o priznanju bez odlaganja. Nijedno lice, protiv koga se izvršenje traži, neće, u toj fazi postupka, imati pravo na dostavljanje podnesaka o zahtevu. Zahtev za priznanje može biti odbijen samo ako postoji neki od razloga za odbijanje koji je predviđen ovom Uredbom. Odluka se ne sme preispitivati u pogledu njene sadržine.²³ Nećemo posvećivati pažnju uslovima za priznanje.

Spisak sudova i postupaka pravne zaštite

Zemlje članice su bile obavezne, po odredbama Uredbe 2201/2003, da obaveste Komisiju EU o spisku sudova i postupaka pravne zaštite koji se mogu preduzeti u tim zemljama, kao i o izmenama ovih podataka. Komisija ažurira ove podatke i stavlja ih na raspolaganje javnosti putem objavljivanja u Službenom listu Evropske unije, kao i putem drugih prikladnih sredstava, kako to definiše Uredba 2201/2003.²⁴

¹⁹ Čl. 1 (2) Uredbe 1347/2000.

²⁰ Vladimir Čolović, Regulisanje priznanja odluka u vezi sa pitanjima roditeljske odgovornosti u pravu EU (po Uredbi 2201/2003 – „Brisel bis“), *Evropsko zakonodavstvo* br. 37-38/11, Beograd 2011, str. 33.

²¹ Čl. 21. Uredbe 2201/2003.

²² Čl. 30.tač.1 i 2 Uredbe 2201/2003.

²³ Čl. 31. Uredbe 2201/2003.

²⁴ Čl. 68. Uredbe 2201/2003.

Centralni nadležni organi

Uredbom 2201/2003 je predviđeno i formiranje centralnih nadležnih organa čija je svrha efikasnija primena ovog akta i pojednostavljena komunikacija. Naime, centralni nadležni organi će upućivati obaveštenja o nacionalnim zakonima i postupcima, a preduzimaće i mere radi unapređenja primene Uredbe 2201/2003. Isto tako, ovi organi su zaduženi i za jačanje saradnje. Za ovu svrhu, koristiće se navedena Evropska sudska mreža. Centralni nadležni organi zemalja članica imaju obavezu da se redovno sastaju, radi potpune primene Uredbe 2201/2003. Ovi sastanci se sazivaju u skladu sa, napred pomenutom, Odlukom.²⁵

Inače, zemlje članice su bile dužne da, u roku od tri meseca od dana stupanja na snagu Uredbe 2201/2003, obaveste Komisiju: – o nazivima i adresama centralnih nadležnih organa, kao i o sredstvima komunikacije sa njima; – o jezicima koji su prihvaćeni za obaveštavanje centralnih nadležnih organa; – o jezicima prihvaćenim za uverenja koja se odnose na prava pristupa u zemljama članicama. Zemlje članice su dužne da obaveštavaju Komisiju i o svim promenama ovih podataka. Svi navedeni podaci moraju biti stavljani na uvid javnosti.²⁶

Uredba 2201/2003 doprinosi da zahtevi za priznanje i izvršenje stranih dluka u ovoj oblasti budu efikasni, odnosno, da ne dolazi do odugovlačenja u postupku u kojoj strana odluka „stiče“ dejstva na teritoriji druge države. Što se tiče saradnje nadležnih organa, od izuzetne je važnosti da, u ovoj oblasti, bude direktna komunikacija, radi lakšeg ostvarenja prava koja proizlaze iz ovih odnosa.

RAZVOD BRAKA I PRAVNO RAZDAVANJE – MERODAVNO PRAVO I PRAVO „TREĆIH“ DRŽAVA – UREDBA 1259/2010

U oblasti bračnih odnosa, u okviru EU, donesena je i Uredba Evropskog parlamenta i Saveta o primeni poboljšane saradnje u oblasti prava koje se primenjuje na razvod i pravno razdvajanje bračnih drugova br.1259/2010 od 20. decembra 2010. godine (dalje: Uredba 1259/2010).²⁷

Uredba 1259/2010 pod „zemljom ugovornicom“ koja učestvuje u primeni ovog akta, podrazumeva zemlju članicu EU koja to čini na osnovu Odluke 2010/405/EU (odnosi se na 14 zemalja članica), ili na osnovu odluke usvojene u skladu sa drugim ili trećim pod stavom člana 331. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Pravo koje se odredi po Uredbi 1259/2010, primenjivaće se, bez obzira da li se radi o

²⁵ Čl. 58. Uredbe 2201/2003.

²⁶ Čl. 67. Uredbe 2201/2003.

²⁷ Council Regulation (EU) No 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation – *Official Journal of the European Communities* L 343, 29.12.2010, pp. 10-16.

pravu zemlje ugovornice koja primenjuje ovu Uredbu ili ne. To, praktično, znači da Francuska može primenjivati pravo Alžira, Portugalija pravo Kine, itd.²⁸

Uredba 1259/2010 bi trebalo da bude univerzalna, odnosno, ona bi trebalo da omogući uniformnost u određivanju pravila za rešavanje sukoba zakona i trebalo bi da se primenjuje, bez obzira na prirodu suda ili drugog organa koji rešava ovakve situacije. Bračni drugovi bi morali da imaju nesmetan pristup aktuelnim informacijama vezanim za nacionalna prava i pravo EU, kao i za pravila postupka. Komisija EU ima zadatak da redovno ažurira ovakve informacije. To je potrebno da bi svaki od bračnih drugova znao šta predstavljaju pravne i društvene posledice izbora merodavnog prava. Uredba 1259/2010 je istorijska, jer će se primenjivati samo u pojedinim zemljama članicama EU. Moramo reći da Uredba 1259/2010 obezbeđuje sklad, sigurnost i jasnoću u primeni njenih odredaba. Ona je bitna i za druge zemlje, a ne samo za zemlje članice EU.²⁹

*Izbor prava od strane stranaka – bračnih drugova*³⁰

Bračni drugovi se mogu sporazumeti oko prava koje će se primenjivati na razvod i pravno razdvajanje, pod uslovom, da je to jedno od sledećih prava: a) pravo države, u kojoj bračni drugovi imaju prebivalište, u trenutku zaključenja sporazuma; b) pravo države, u kojoj su bračni drugovi imali poslednje zajedničko prebivalište, ali ako, u vreme zaključenja sporazuma, jedan od njih i dalje ima prebivalište u tom mestu; c) pravo određeno po državljanstvu jednog od bračnih drugova, u vreme zaključenja sporazuma; i d) pravo foruma. U pitanju je ograničena autonomija volje, a bračni drugovi mogu birati jedno od prava po tačkama vezivanja (činjenicama) koje se, inače, primenjuju u bračnim odnosima. Ono što je bitno kod primene merodavnog prava za razvod braka, odnosi se na neophodnost primene prava po zajedničkoj tački vezivanja, obzirom da kumulativna primena prava po državljanstvu bračnih drugova, ako oni imaju različito državljanstvo, ne bi, u nekim slučajevima, dovela do rezultata, tj. do razvoda.³¹

*Punovažnost sporazuma*³²

Postojanje i punovažnost ugovora koji se odnose na izbor merodavnog prava ili bilo koje odredbe tog prava, će se regulisati pravom, određenim po Uredbi

²⁸ David Hodson, EU approves European divorce enhanced co-operation, http://www.familylaw.co.uk/news_and_comment/DavidHodson06122010?#.VGBunRbsxe8, 01.11.2014.

²⁹ David Hodson, op. cit.

³⁰ Čl. 5. Uredbe 1259/2010.

³¹ Vladimir Čolović, „Uredba Evropskog parlamenta i Saveta o primeni poboljšane saradnje u oblasti prava koje se primenjuje na razvodi pravno razdvajanje”, *Evropsko zakonodavstvo* br. 35-36/11, Beograd, 2011, str. 35.

³² Čl. 6. i 7. Uredbe 1259/2010.

1259/2010, ako su sporazum ili odredba prava punovažni. Ipak, bračni drug, kako bi se utvrdilo da nije dao saglasnost, može da se osloni na pravo one zemlje, u kojoj ima prebivalište u vreme pokretanja postupka pred sudom, ako, iz okolnosti, proizlazi da ne bi bilo razumno da se efekat njegovog ponašanja utvrdi na osnovu prava koje je, napred, navedeno.

Merodavno pravo u nedostatku izbora od strane stranaka – bračnih drugova³³

U slučaju da stranke, odnosno, bračni drugovi nisu izabrali pravo, tada će se merodavno pravo u oblasti razvoda i pravnog razdvajanja, odrediti: a) po pravu države, u kojoj supružnici imaju prebivalište, u vreme pokretanja postupka pred sudom; ili, ako je to nemoguće b) po pravu države, u kojoj su supružnici imalu poslednje zajedničko prebivalište, ali pod uslovom da se period boravka bračnih drugova nije završio pre više od godinu dana od dana kada je pokrenut postupak pred sudom, odnosno, ako jedan od bračnih drugova još uvek živi na tom mestu, u vreme kad je pokrenut postupak pred sudom; ili ako to nije slučaj c) po pravu države čiji su državljani oba bračna druga, u vreme pokretanja postupka pred sudom; a ako to nije moguće primeniti, onda d) po pravu države u kojoj je pokrenut postupak pred sudom. I ova pravila ne odstupaju od opštih pravila u ovoj oblasti. Jedino što je drugačije uređeno, odnosi se na poslednje zajedničko prebivalište, kao činjenice čija se primena vremenski ograničava.

Pravno razdvajanje

Uredba 1259/2011 reguliše i pravno razdvajanje. Taj institut je nepoznat u našem pravu. Šta je pravno razdvajanje, koje se može, još, mada neadekvatno, nazvati i sudskom rastavom, kao što se to čini u nekim prevodima ovih akata? Na to pitanje se ne može dobiti kompletan odgovor ni u zemljama, gde je taj institut poznat. No, reći ćemo, da pravno razdvajanje, za razliku od razvoda braka, ne stavlja konačnu tačku na brak. Tokom trajanja pravnog razdvajanja, koja se definiše sudskom odlukom, ostvaruju se prava i obaveze supružnika. Supružnici i dalje ostaju u braku, iako imaju odvojen život. Pravno razdvajanje je period u kome se rešavaju pitanja podele bračne imovine i dugova, zatim starateljstva nad decom, izdržavanje dece, itd.³⁴ Možemo reći da je pravno razdvajanje „predvorje“ razvoda braka. Sudskom odlukom se pravno razdvajanje „pretvara“ u razvod, a što regulišu i navedeni akti EU.

* * *

³³ Čl. 8. Uredbe 1259/2010.

³⁴ Judicial separation in UK Divorce, Terry and Co. Solicitors, <http://www.terry.co.uk/divorce4.html>, 09.11.2014.

SAVREMENI MEĐUNARODNO-PRAVNI POREDAK
I EVROPSKE INTEGRACIJE SRBIJE

Uredba 1259/2010 definiše da njena primena ne utiče na primenu Uredbe 2201/2003. Ipak, ove Uredbe su povezane. Povezane su ne samo oblašću koju regulišu, imajući u vidu da Uredba 2201/2003 reguliše i roditeljsku odgovornost, već i činjenicom da se Uredba 1259/2010 nadovezuje svojom materijom na Uredbu 2201/2003. Ono što je, takođe, zajedničko odredbama oba akta, odnosi se i na definisanje pravila koja su vezana za same stranke, odnosno, za supružnike.

SARADNJA U STVARIMA KOJE SE ODOSE NA OBAVEZE IZDRŽAVANJA –
UREDBA EU 4/2009

Problem regulisanja obaveza izdržavanja, odnosno, ostvarivanja alimentacionih zahteva je jedno od najosetljivijih pitanja, imajući u vidu interes, pre svega, dece, ali i bračnih drugova, kao i drugih članova porodice. Regulisanje alimentacionih zahteva, kao i zakonskog izdržavanja, uopšte nije moguće rešiti bez efikasne međunarodne saradnje i koordinacije. Problem ostvarivanja alimentacionih zahteva u Srbiji nije mali. Da je to tačno, pokazuje i broj zahteva koji se dostavljaju u Srbiju iz drugih zemalja, kao i broj zahteva, koji se iz Srbije šalju u druge zemlje. Naime, u protekle četiri godine najviše zahteva za alimentaciju stiglo je iz Slovenije, Slovačke, Poljske, Hrvatske, Švajcarske, Australije i Mađarske, a manje iz Austrije, Belgije, Nemačke, Velike Britanije i Ruske Federacije. Iz Srbije je najviše zahteva upućeno u Nemačku, Švajcarsku, Austriju, Francusku, Holandiju, Švedsku, Italiju, Hrvatsku, Australiju i Englesku, a manje u Dansku, Bosnu i Hercegovinu, Belgiju, Grčku, Novi Zeland, Sloveniju, Izrael, Španiju i Makedoniju.³⁵ Jedan od najznačajnijih izvora u ovoj oblasti je Njujorška konvencija o ostvarivanju alimentacionih zahteva u inostranstvu je doneta 20. juna 1956. godine. Njujorška konvencija ne sadrži kolizione norme. Ona postavlja višestrani mehanizam međunarodne pravne pomoći koji, putem ustanovljenja odgovarajućih organa na nacionalnom nivou, treba da olakša i ubrza ostvarivanje izdržavanja između poverioca i dužnika.³⁶ Veoma značajan akt je i Haška konvencija o međunarodnoj nadoknadi izdržavanja dece i drugih članova porodice od 23. novembra 2007. godine,³⁷ koja je povezana sa primenom Uredbe EU br. 4/2009 o nadležnosti, merodavnom pravu, priznavanju i izvršenju odluka i saradnji u stvarima koje se odnose na obaveze izdržavanja je donesena 18. decembra 2008.

³⁵ Vladimir Čolović, „Saradnja država u oblasti ostvarivanja alimentacionih zahteva“, Zbornik *Evropske integracije i međunarodna krivičnopravna saradnja* (ur. Jovan Ćirić, Stanko Bejatović), Beograd 2011–2012, str. 229.

³⁶ Tibor Varadi, Bernadet Bordaš, Gašo Knežević, *Međunarodno privatno pravo*, Novi Sad, 2001, str. 316-317.

³⁷ Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance, http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=131, 09. 11.2014.

godine (dalje: Uredba).³⁸ Ona je povezana sa Haškom konvencijom, naročito, preko Haškog protokola o određivanju merodavnog prava u oblasti izdržavanja.³⁹

Pomenućemo neka osnovna pravila Uredbe 4/2009. Naime, davalac izdržavanja bi trebalo da bez problema dobije odluku u zemlji članici koja se može automatski izvršiti u drugoj zemlji članici bez daljih formalnosti. Da bi se postigao ovaj cilj preporučuje se stvaranje instrumenta EU za stvari koje se odnose na obaveze izdržavanja u kojem će biti udružene odredbe o nadležnosti, sukobu zakona, priznavanju i izvršnosti, izvršenju, pravnoj pomoći i saradnji između Centralnih organa. Delokrug Uredbe 4/2009 obuhvata sve obaveze izdržavanja koje proističu iz porodičnih odnosa, roditeljstva, braka ili srodstva, kako bi se garantovalo jednako postupanje prema svim davaocima izdržavanja. U smislu ove Uredbe, pojam "obaveze izdržavanja" treba da se tumači autonomno.

Pravna pomoć

Strane uključene u spor koji potpada pod delokrug Uredbe 4/2009 imaju delotvoran pristup pravdi u drugoj zemlji članici, uključujući izvršenje i žalbu ili postupak revizije, u skladu sa uslovima utvrđenim odredbama Uredbe. U slučajevima koje određuje Uredba 4/2009, zemlja članica obezbeđuje delotvoran pristup pravdi svakom podnosiocu zahteva koji je rezident zemlje članice koja dostavlja zahtev. Nije potrebno nikakvo obezbeđenje, obveznica ili depozit bez obzira kako da je opisan, da se garantuje plaćanje troškova i izdataka tokom postupka u vezi sa obavezama izdržavanja.⁴⁰

Imenovanje i opšte funkcije Centralnih organa

Svaka zemlja članica je dužna da odredi Centralni organ koji će vršiti obaveze koje za taj organ proističu iz ove Uredbe. Federalne zemlje članice, zemlje članice sa više pravnih sistema ili zemlje članice koje imaju autonomne teritorijalne jedinice, mogu slobodno da imenuju više Centralnih organa a dužne su da naznače teritorijalni ili lični delokrug njihovih funkcija.⁴¹ Centralni organi su dužni da vrše sledeće:

- da sarađuju jedni sa drugima, uključujući i putem razmene informacija i da unapređuju saradnju među nadležnim organima u svojim zemljama članicama da bi se postigli ciljevi ove Uredbe;

³⁸ Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations – *Official Journal of the European Communities* L 7, 10.1.2009, pp. 1–79.

³⁹ Protocol on the law applicable to maintenance obligations (2007), http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=133, 09.11.2014.

⁴⁰ Čl. 44. Uredbe 4/2009.

⁴¹ Čl. 49. Uredbe 4/2009.

– da u najvećoj mogućoj meri traže rešenja za teškoće koje proističu iz primene ove Uredbe.

Centralni organi su dužni da preduzimaju mere za olakšanje primene ove Uredbe i u cilju jačanja njihove saradnje. U ovom smislu, primenjuje se Evropska pravosudna mreža.⁴²

*Haška konvencija o međunarodnoj nadoknadi izdržavanja dece
i drugih članova porodice*

Hašku konvenciju o međunarodnoj nadoknadi izdržavanja dece i drugih članova porodice ćemo analizirati iz razloga što je ona povezana i sa Uredbom 4/2009, kao što smo rekli, zatim, zato što je EU pristupila Haškoj konferenciji za međunarodno privatno pravo, a i zbog činjenice, što je Srbija članica Haške konferencije. Svrha pristupanja EU Haškoj konferenciji Međunarodnog privatnog prava je što EU ima novu ulogu međunarodnog aktera u oblasti sudske saradnje u građanskim stvarima, kao i u oblasti donošenja akata u oblasti sukoba zakona, građanskog sudskog postupka, međunarodne pravne pomoći i dr. Zbog toga je 05.10.2006. godine doneta Odluka Saveta o pristupanju EU Haškoj konferenciji.⁴³ Cilj Haške konvencije je obezbeđenje izvršavanja zahteva za izdržavanje dece i ostalih srodnika. Naročito će se obratiti pažnja na uspostavljanje sveobuhvatnog sistema saradnje između država u ovoj oblasti, zatim obezbeđenje priznanja i izvršenja odluka koje se odnose na izdržavanje, kao i sprovođenje efikasnih mera kod izvršavanja tih odluka.⁴⁴ Svaka strana ugovornica će biti dužna da imenuje centralno ovlašćeni organ čija će dužnost biti da izvršava obaveze u vezi zahteva za izdržavanje koje su definisane Haškom konvencijom.⁴⁵ Osnovni zadatak centralnog organa strane ugovornice će biti da saraduje sa centralnim organima drugih strana ugovornica, kao i da rešavaju probleme koji se postave kod primene Haške konvencije.⁴⁶ Haška konvencija određuje da poveriocu izdržavanja stoje na raspolaganju u državi molilji sledeći način ostvarenja zahteva, kako bi mogao da ostvari izdržavanje. To su: – priznanje ili priznanje i izvršenje odluke; – izvršenje odluke ili priznanje u zamoljenoj državi; – donošenje odluke u zamoljenoj državi, u kojoj priznanje i izvršenje odluke nije moguće, odnosno, ako je ono odbijeno zbog razloga navedenih u Haškoj konvenciji, – modifikacija odluke u zamoljenoj državi; itd.⁴⁷

⁴² Čl. 50. Uredbe 4/2009.

⁴³ Council Decision of 5 October 2006 on the accession of the Community to the Hague Conference on Private International Law – *Official Journal of the European Communities* L 297, 26.10.2006, pp. 1–10.

⁴⁴ Čl. 1. Haške konvencije.

⁴⁵ Čl. 4., st.1 Haške konvencije.

⁴⁶ Čl. 5. Haške konvencije.

⁴⁷ Čl. 10. st. 1 i 2 Haške konvencije.

Srbija bi trebalo da ratifikuje Hašku konvenciju, imajući u vidu da je članica Haške konferencije za međunarodno privatno pravo, kao i činjenicu da je Haška konvencija direktno primenljiva i u EU. Isto tako, Srbija, kao ni bivša SFR Jugoslavija nisu ratifikovale ni ranije akte koji su doneti u okviru Haške konferencije za međunarodno privatno pravo, a koji se odnose na izdržavanje, a to su: Haška konvencija o merodavnom pravu koje se primenjuje na neke slučajeve izdržavanja od 2. oktobra 1973. godine i Haška konvencija o priznanju i izvršenju odluka koje se odnose na izdržavanje, takođe, od 2. oktobra 1973.

ZAKLJUČENJE SPORAZUMA IZMEĐU DRŽAVA ČLANICA I TREĆIH DRŽAVA – UREDBA 664/2009

Veoma značajno pitanje za Srbiju, ali i za druge države nečlanice, odnosi se na mogućnost zaključenja sporazuma direktno sa državama članicama. Regulisanje odnosa između EU i drugih zemalja – država nečlanica je označeno kao jedno od važnijih pitanja u funkcionisanju ove organizacije i njenih članica. Kod zaključenja sporazuma između država članica i trećih država – država nečlanica (dalje: države nečlanice) postavlja se pitanje kompatibilnosti tih sporazuma sa sporazumima koje Zajednica zaključuje sa državama nečlanicama, kao i sa međunarodnim organizacijama, a, u vezi sa tim, i pitanje spoljne nadležnosti Zajednice. Kad govorimo o državama nečlanicama, mislimo, pre svega, na države koje nisu članice EU. No, ne pravi se razlika koji se tiče statusa i geografskog položaja tih zemalja. U vezi sa navedenim, doneta je Uredba Saveta br. 664/2009 od 7. jula 2009. godine o uvođenju postupka za pregovore i sklapanje ugovora između država članica i državanečlanica koji se odnose na nadležnost i priznanje, kao i na izvršenje sudskih odluka u bračnim predmetima, predmetima roditeljske odgovornosti, zatim na predmete koji se odnose na izdržavanje, kao i na određivanje merodavnog prava u predmetima izdržavanja (dalje: Uredba 664/2009).⁴⁸ Uredba 664/2009 reguliše postupak u kome država članica ima ovlašćenja da izmeni već zaključeni ugovor, kao i da pregovara i zaključi novi sporazum sa državama nečlanicama, pod uslovima koje ona određuje. Uredba 664/2009 se primenjuje na ugovore u potpunosti ili delimično u skladu sa odredbama pomenute Uredbe 2201/2003, kao i u skladu sa Uredbom 4/2009. Uredba 664/2009 se ne primenjuje, ako Zajednica ima zaključen sporazum sa državama nečlanicama po ovim pitanjima.⁴⁹

⁴⁸ Council Regulation (EC) No 664/2009 of 7 July 2009 establishing a procedure for the negotiation and conclusion of agreements between Member States and third countries concerning jurisdiction, recognition and enforcement of judgments and decisions in matrimonial matters, matters of parental responsibility and matters relating to maintenance obligations, and the law applicable to matters relating to maintenance obligations – *Official Journal of the European Communities*, L 200, 31.7.2009, pp. 46-51.

⁴⁹ Čl. 1.1 Uredbe 664/2009.

Uredba 664/2009 je otvorila mogućnost za zaključenje međunarodnih ugovora kao izvora, pre svega, Međunarodnog privatnog prava EU, koje će se primenjivati i van područja EU.⁵⁰ Inače, spoljna nadležnost EU u odnosu na stupanje u određene pravne odnose sa jednom ili više država, kao i međunarodnih organizacija je regulisana članom 47. Ugovora o osnivanju Zajednice, koji potvrđuje njen pravni subjektivitet. Ali i druge odredbe regulišu postojanje spoljne nadležnosti EU, pa je, samim tim, potrebno odrediti njenu nadležnost i kod regulisanja ove oblasti. Mišljenje Evropskog suda pravde, u vezi sa tim, odnosi se na činjenicu da Zajednica želi da sprovede zajedničku politiku, koja je predviđena Ugovorom o osnivanju Zajednice, kada ona usvaja odredbe kojima se ustanovljavaju zajednička pravila, bez obzira na to kakav oblik ona imala. Tada države članice nemaju pravo da postupaju na individualan ili kolektivan način, kako bi preuzimale obaveze prema državama nečlanicama. Isključiva spoljna nadležnost postoji, ako je EU harmonizovala određeno područje prava, odnosno, ako je uredila to područje u skladu sa svojom unutrašnjom nadležnošću, na taj način, da te odredbe obuhvataju i pravila koja se odnose na državljanima država nečlanica.⁵¹ Kada država članica namerava da započne pregovore o izmeni postojećeg sporazuma ili o zaključenju novog, ona mora da obavesti Komisiju o svojoj nameri. To obaveštenje mora biti dostavljeno Komisiji što je pre moguće, odnosno, to mora biti učinjeno pre dana, kada su zakazani formalni pregovori između država u vezi ovog pitanja. Po prijemu navedenog obaveštenja, Komisija će proceniti da li država članica može da pokrene formalne pregovore sa državom nečlanicom.⁵² Ukoliko se pregovori između države članice i države nečlanice odnose na oblast koju uređuju Uredbe, Komisija može da učestvuje u tim pregovorima, ali u statusu posmatrača. Ako to nije slučaj, tada Komisija ima pravo da bude obavestavana o napretku u različitim fazama pregovora.⁵³

Značaj Uredbe 664/2009 je za Republiku Srbiju veliki. To se ne odnosi samo na njen položaj prema EU. Ipak, mora se reći, da je mali broj bilateralnih ugovora između Srbije i članica EU na snazi. Osim toga, skoro svi bilateralni ugovori su zaključeni dok je još egzistirala Jugoslavija.

⁵⁰ Vilim Bouček, Međunarodni ugovori – izvori Međunarodnog privatnog prava na području Evropske unije, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 61, br. 6, godina 2011, str. 1818.

⁵¹ Jasmina Alihodžić, „Uticaj vanjske nadležnosti Evropske unije na sklapanje međunarodnih ugovora država članica u oblasti Međunarodnog privatnog prava – osvrt na Uredbu EZ br. 664/2009 i njen značaj za BiH“, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici* br. 6, god. 3, str. 77.

⁵² Čl. 4 Uredbe 664/2009.

⁵³ Čl. 7 Uredbe 664/2009; Marta Requejo, “Two new IPL regulations“, *Conflict of Laws.net*, <http://conflictoflaws.net/2009/two-new-ipl-regulations/>, 09.11.2014.

ZAKLJUČAK

Republika Srbija, kad je u pitanju zakonodavstvo, ima dobar osnov za usklađivanje sa pravnim tekovinama EU. Problemi su druge vrste, a vezani su, na prvom mestu, za obezbeđenje strukture koja će omogućiti efikasnu primenu tih pravila u praksi. Upravo se na to odnosi glavna zamerka Evropske komisije, kad je u pitanju ova oblast. Značaj pravnih tekovina EU za Srbiju predstavljen je sa tri aspekta. Prvi se odnosi na akte EU koji regulišu oblast sudske saradnje u građanskim i trgovačkim stvarima, u koje spadaju bračni i porodični odnosi, kao i odnosi vezani za izdržavanje, čijim odredbama se mora prilagoditi pravo Srbije. Drugi se odnosi na omogućavanje da Srbija kao država nečlanica zaključuje ugovore sa državama članicama u pojedinim oblastima. Treći se odnosi na članstvo Srbije u Haškoj konferenciji za međunarodno privatno pravo, čija je članica i EU.

Na koji način se mogu ispraviti nedostaci koji su navedeni u Izveštaju o napretku od strane Evropske komisije. Prvi predlog se odnosi na unapređenje sudske saradnje u ovoj oblasti u regionu. Naime, Ministarstvo pravde Srbije je podržalo inicijativu Ministarstva pravosuđa Slovenije za donošenjem regionalne konvencije u ovoj oblasti ili kolektivnim pristupanjem Lugano konvenciji o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1988. godine.⁵⁴ Zatim, drugi predlog se odnosi na izradu jedne studije o primeni svih međunarodnih izvora u ovoj oblasti, koje je Srbija ratifikovala. To se odnosi, kako na one koje su pomenute u tekstu, tako i na druge, ali i na bilateralne ugovore. Time bi se uočili eventualni problemi u mnogim oblastima međunarodne pravne pomoći. Veoma je bitna i obuka kadrova, koji bi radili na poslovima sudske saradnje. Ako smo videli da mnogi akti, kako EU, tako i drugih međunarodnih organizacija, predviđaju formiranje posebnih organa ili agencija koje bi komunicirale sa istovetnim organima ili agencijama drugih zemalja, tada bi bilo potrebno da u tim agencijama poslove obavljaju stručni kadrovi za pomenute poslove. Najzad, zadnji predlog bi se odnosio na detaljnije uređenje poslova suda koji se odnose na ovu oblast. Misli se, pre svega, na definisanje pojedinih oblika međunarodne pravne pomoći, ali i na efikasnije postupanje kada je u pitanju priznanje stranih odluka. To bi trebalo da bude zadatak sudskog poslovnika. Inače, nadzor nad primenom sudskog poslovnika vrši Ministarstvo pravde.⁵⁵

⁵⁴ Podrška Ministarstva pravde Republike Srbije inicijativi Ministarstva pravosuđa Republike Slovenije za pristupanje država regiona Zapadni Balkan konvenciji „Lugano“ i druge regionalne inicijative od 15.04.2011., <http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/Podrška%20Ministarstva%20pravde%20Republike%20Srbije%20inicijativi%20za%20pristupanje%20Lugano%20konvenciji.pdf>, 08.11.2014.

⁵⁵ Čl. 74, 75, 76 Zakona o uređenju sudova – *Sl. glasnik R. Srbije*, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – dr. zakon, 78/2011 – dr. zakon, 101/2011 i 101/2013.

LITERATURA

Monografije i članci

- Alihodžić Jasmina, „Uticaj vanjske nadležnosti Evropske unije na sklapanje međunarodnih ugovora država članica u oblasti Međunarodnog privatnog prava – osvrt na Uredbu EZ br. 664/2009 i njen značaj za BiH“, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici* br. 6, god. 3.
- Bouček Vilim, „Međunarodni ugovori – izvori Međunarodnog privatnog prava na području Evropske unije“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 61, br. 6, 2011.
- Čolović Vladimir, *Saradnja sudova i drugih organa u građanskim stvarima u pravu Evropske unije*, Institut za uporedno pravo, Mladi pravnici Srbije, Beograd, 2009.
- Čolović Vladimir, „Uredba Evropskog parlamenta i Saveta o primeni poboljšane saradnje u oblasti prava koje se primenjuje na razvodi pravno razdvajanje“, *Evropsko zakonodavstvo* br. 35-36/11, Beograd, 2011.
- Čolović Vladimir, „Regulisanje priznanja odluka u vezi sa pitanjima roditeljske odgovornosti u pravu EU“ (po Uredbi 2201/2003 – „Brisel bis“), *Evropsko zakonodavstvo* br. 37-38/11, Beograd, 2011.
- Čolović Vladimir, „Saradnja država u oblasti ostvarivanja alimentacionih zahteva“, *Zbornik Evropske integracije i međunarodna krivičnopravna saradnja* (ur. Jovan Ćirić, Stanko Bejatović), Beograd, 2011–2012.
- Marktler Tanja, „The power of Copenhagen Criteria“, *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, No. 2 (2006)
- Varadi Tibor, Bordaš Bernadet, Knežević Gašo, *Međunarodno privatno pravo*, Novi Sad, 2001.

Izvori sa Interneta

- Hodson David, EU approves European divorce enhanced co-operation, http://www.familylaw.co.uk/news_and_comment/DavidHodson06122010?#.VGBunRbsxe8
- Judicial separation in UK Divorce, Terry and Co. Solicitors, <http://www.terry.co.uk/divorce4.html>
- Podrška Ministarstva pravde Republike Srbije inicijativi Ministarstva pravosuđa Republike Slovenije za pristupanje država regiona Zapadni Balkan konvenciji „Lugano“ i druge regionalne inicijative od 15.04.2011, <http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/Podrška%20Ministarstva%20pravde%20Republike%20Srbije%20inicijativi%20za%20pristupanje%20Lugano%20konvenciji.pdf>
- Requejo Marta, „Two new IPL regulations“, Conflict of Laws.net, <http://conflictoflaws.net/2009/two-new-ipl-regulations/>
- Sajt Hrvatskog sabora, Europska unija, Usklađivanje zakonodavstva, <http://www.sabor.hr/Default.aspx?sec=5512>
- Sources of European Union law, http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/l14534_en.htm

SAVREMENI MEĐUNARODNO-PRAVNI POREDAK
I EVROPSKE INTEGRACIJE SRBIJE

Zakonodavstvo (Uredbe EU, međunarodni izvori, unutrašnje zakonodavstvo)

- Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance, http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=131, 10.11.2014.
- Council Regulation (EC) No 1347/2000 of 29 May 2000 on the jurisdiction, recognition and enforcement of judgements in matrimonial matters and in matters of parental responsibility for joint children – *Official Journal of the European Communities*, L 160 of 30.06.2000.
- Council Decision of 28 May 2001 establishing a European Judicial Network in civil and commercial matters 2001/470/EC – *Official Journal of the European Communities* L 174, 27/06/2001 pp. 25-31.
- Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000 – *Official Journal of the European Communities* L 338, 23/12/2003 P. 0001 – 0029.
- Council Decision of 5 October 2006 on the accession of the Community to the Hague Conference on Private International Law – *Official Journal of the European Communities* L 297, 26.10.2006, pp. 1-10.
- Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations -*Official Journal of the European Communities* L7, 10.1.2009, pp. 1-79.
- Council Regulation (EC) No 664/2009 of 7 July 2009 establishing a procedure for the negotiation and conclusion of agreements between Member States and third countries concerning jurisdiction, recognition and enforcement of judgments and decisions in matrimonial matters, matters of parental responsibility and matters relating to maintenance obligations, and the law applicable to matters relating to maintenance obligations – *Official Journal of the European Communities*, L 200, 31.7.2009, pp. 46-51.
- Council Regulation (EU) No 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation – *Official Journal of the European Communities* L 343, 29.12.2010, pp. 10-16.
- Protocol on the law applicable to maintenance obligations (2007), http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=133, 10.11.2014.
- Radni dokument Komisije, Republika Srbija 2014 Izveštaj o napretku koji prati Saopštenje Komisije upućeno Evropskom parlamentu, Savetu, Evropskom Ekonomskom i Socijalnom Komitetu i Komitetu regiona, Strategija proširenja i ključni izazovi za period 2014-2015., Brisel, 8.10.2014., SVD (2014) 302 privremeno konačna verzija.
- Zakon o uređenju sudova – *Sl. glasnik R. Srbije*, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 – dr. zakon, 78/2011 – dr. zakon, 101/2011 i 101/2013.